

Kamil TOMKIEWICZ, Gabriela MAJCHROWSKA
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
gabriela.majchrowska@gmail.com

GRY SPOŁECZNE NA POLU EDUKACYJNYM – WYBÓR KIERUNKU STUDIÓW. BADANIA WSTĘPNE

Streszczenie. Artykuł jest próbą ukazaniu gier społecznych, jakie toczą się na polu edukacyjnym. Grą społeczną jest między innymi wybór kierunku studiów czy dyplom wyższej uczelni. By uczestniczyć w grze społecznej, trzeba mieć odpowiedni kapitał społeczny, ekonomiczny oraz kulturowy. Próbą potwierdzenia teorii są przeprowadzone badania wstępne wśród studentów. W badaniach uwzględniono takie zmienne, jak płeć, pochodzenie, wykształcenie rodziców oraz dochody.

Słowa kluczowe: kapitał, kierunek studiów, rodzice, student, szkoła.

SOCIAL GAMES ON THE EDUCATIONAL FIELD – CHOOSING DIRECTION OF STUDY. PRELIMINARY RESEARCH

Summary. This article is an attempt to show social games which take place in the educational field. Social game is for example: the choice of field of study or a university degree. To participate in the social game must have adequate social capital, economic capital and cultural capital. An attempt to prove the theory are carried out by our preliminary research among students. In the research takes into account variables such as gender, origin, parents' education and income.

Keywords: capital, field of study, parents, students, school.

1. Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy rozważań związanych z nierówną rywalizacją aktorów społecznych w systemie edukacyjnym, która jest zrelatywizowana kapitałowo. Aktorami społecznymi zostali określone studenci ze względu na ich udział w systemie edukacyjnym. Bez studentów nie byłoby uczelni wyższych. Sięgając do genezy zjawiska nierówności

społecznych, w tym także szkolnych, należy odwołać się do podstawowej komórki społecznej – rodziny. W niej jednostka ludzka jest socjalizowana pod względem internalizacji systemu aksjonormatywnego. Rodzice, wychowując dzieci, posługują się kodem językowym. Kod ten może być w ujęciu modelowym podzielony dychotomicznie na ograniczony bądź rozbudowany. Autorem koncepcji kodów językowych był Bernstein¹. Kod rozbudowany jest językiem słabiej związanym z określonym kontekstem. Dzieciom pochodzącym z klas średnich łatwiej przychodzi uogólniać i używać pojęć na wyższym poziomie abstrakcji (np. w klasie średniej rodzice socjalizujący dzieci tłumaczą przyczyny, dla których nie mogą wykonywać określonego rodzaju czynności – „nie jedz chipsów, bo to jest niezdrowe!”). Sposób przekazywania informacji przez rodziców z klas niższych koliduje ze szkolną metodą nauczania. Dzieciom wychowującym się w rodzinach o wyższym pochodzeniu klasowym łatwiej jest zrozumieć treści przekazywane w szkole i reagować na nie, gdyż są one podobne do tych przekazywanych w ich środowisku społecznym. Dzieci posługujące się kodem ograniczonym są mniej ciekawe świata z racji tego, że nie otrzymują od rodziców odpowiedzi na swoje pytania².

Kod ograniczony bądź rozbudowany jest kapitałem, który w bezpośredni sposób generuje nierówności między ludźmi. W związku z powyższym reguły gry w systemie szkolnym są arbitralnie narzucone. Różnicują jednostki ze względu na rodzaj posiadanego kapitału. Możemy wyróżnić za Bourdieu cztery rodzaje kapitału³:

1. kapitał ekonomiczny (np. zasoby finansowe),
2. kapitał społeczny (np. koneksje),
3. kapitał kulturowy (np. kod ograniczony albo rozbudowany, zdobyta wiedza, nawyki, kwalifikacje),
4. kapitał symboliczny (jest wynikiem konwersji rozmaitych postaci kapitału w inne zasoby)⁴.

Uczniowie, którzy nie posiadają kapitału ekonomicznego, mają problemy z zakupem potrzebnych materiałów dydaktycznych do nauki (np. podręczniki szkolne, mapy, globus etc.). Dlatego dzieci z bogatszych rodzin lokują się na pozycji uprzywilejowanej, jeśli chodzi o posiadanie dóbr materialnych. Jak widać z przedstawionych rozważań, sam kapitał jest zasobem, o który jednostki rywalizują. Jednak jedne jednostki są bardziej uprzywilejowane względem innych i nie wynika to z braku ambicji, lecz z racji dziedziczenia pozycji społecznej⁵. Wyżej wymienione odmiany kapitałów posłużą do rozważań w dalszej części tejże pracy.

¹ Giddens A.: Socjologia. PWN, Warszawa 2012, s. 534-535

² Tamże.

³ Turner J.: Struktura teorii socjologicznych. PWN, Warszawa 2009, s. 48-76.

⁴ Bourdieu P.: Męska dominacja. PWN, Warszawa 2004, s. 149-151.

⁵ Turner J.: Struktura teorii socjologicznych. Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 2009 s. 48-76.

2. Gra społeczna na polu edukacyjnym

Poniżej szczegółowo omówiono pole edukacyjne na poziomie szkół wyższych w polskiej oświacie. Podstawowym zasobem gry⁶ – w ramach systemu edukacji – jest dyplom wyższej uczelni. Jednostka wstępuje do grupy (w tym wypadku studenckiej) wtedy, gdy chce zrealizować cel. Nie jest go w stanie urzeczywistnić samodzielnie. Przyczyną takiego postępowania nie muszą być koniecznie indywidualne pobudki jednostki, lecz oddziaływania strukturalne o wymiarze kulturowym, społecznym czy politycznym. Wydaje się, że współczesny kształt polskiego systemu edukacji jest wynikiem takiej właśnie presji strukturalnej. O podjęciu studiów przez maturzystę decydują w znacznym stopniu naciski społeczeństwa i stały trend w tym zakresie.

Drugim powodem takiej decyzji, bardziej powszechnym i znanym w społeczeństwie, jest wymiana zasobów. Przede wszystkim uczniowie kontynuują studia, gdyż chcą zamienić zasób, jakim jest wykształcenie, na stałą i dobrze płatną pracę. Nie powinno być żadnym zaskoczeniem, że pracownicy chcą sprzedać swoje zasoby – kwalifikacje i kompetencje – za możliwie jak największą cenę na rynku pracy⁷.

Trzecim rodzajem bodźca motywującego do podjęcia studiów jest zdobycie wiedzy teoretycznej, którą można wykorzystać w życiu. Ostatni motywacyjny motor działania doksztalcającego to możliwość konwersji wykształcenia w estymę. To zjawisko w terminologii Bourdieu nazywa się kapitałem symbolicznym.

Zanim jeszcze maturzysta zostanie studentem, musi przejść ścieżkę selekcji uniwersyteckiej. Uczniowie rywalizują między sobą na podstawie zinstytucjonalizowanego kapitału kulturowego. Wynik egzaminu dojrzałości jest podstawowym czynnikiem selekcji. Uczniowie, którzy osiągnęli najlepszy rezultat na egzaminie dojrzałości, dostają się do najbardziej prestiżowych uczelni wyższych. Pozostali muszą wybrać uczelnie mniej znane albo zdecydować się na studia zaoczne lub wieczorowe, co wiąże się z dodatkowymi kosztami. Negatywny wynik egzaminu dojrzałości automatycznie dyskwalifikuje ucznia z możliwości ubiegania się o przyjęcie na uczelnię wyższą.

Abiturienci, zostając studentami, muszą wykazać się znajomością reguł gry. Swoje zachowania dostosowują do wiedzy na temat systemu normatywnego. Na uczelni występują zasady zarówno formalne, jak i nieformalne⁸. Maturzyści, którzy zaliczyli awans edukacyjny, bo stali się studentami, muszą rywalizować między sobą tym razem w ramach kapitału społecznego. Sieć stosunków społecznych otaczających jednostkę może być i zostaje wykorzystana do analizy nauczycieli akademickich. Na przykład: jednostki, które mają rozbudowany kapitał społeczny, są lepiej poinformowane o tym, u których nauczycieli trzeba

⁶ Bugdol M.: Gry i zachowania nieetyczne w organizacji. Difin, Warszawa 2007, s. 26.

⁷ Marody M. (red.): Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 47-94.

⁸ Bolesta-Kukułka K.: Gry społeczne, [w:] Socjologia ogólna. Warszawa 2003, s. 269-298.

się wykazać rzetelną pracą, a którzy wykładowcy tolerują naruszenie akademickich norm egzaminacyjnych⁹.

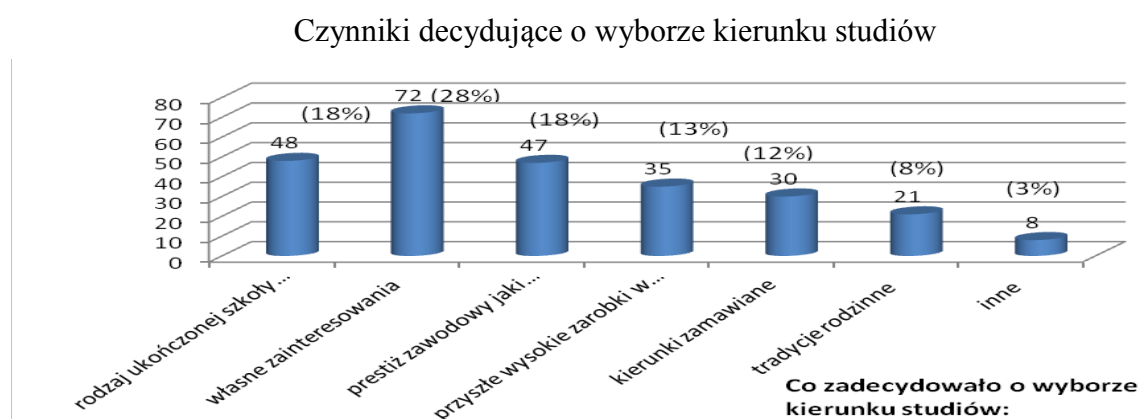
Konkludując rozważania na temat gier społecznych, można stwierdzić, iż kapitał według teorii kulturowej Bourdieu i kody językowe Bernsteina są fundamentami nierówności między ludźmi. Stawką w tej grze jest wykształcenie, które ma być mostem w dalszej karierze życiowej. Posiadanie kapitałów przez jednostkę ułatwia osiągnięcie na tym polu sukcesu edukacyjnego, który w sporej większości jest reprodukowany społecznie¹⁰. Z kolei brak tych zasobów utrudnia bądź uniemożliwia zajęcie wysokiej pozycji w hierarchii społecznej. Duże aspiracje jednostek mogą być warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej. Powyższe przykłady nie wyczerpują całego zasobu gier społecznych na polu edukacyjnym. Są ogólnym zarysem, który stanowił podstawę teoretyczną do przeprowadzenia badań wstępnych.

3. Stosunek studentów I roku do wyboru kierunku studiów – wyniki badań wstępnych

W badaniach wzięło udział 200 respondentów, będących studentami¹¹ krakowskich uczelni wyższych. Niniejsze badania wstępne umożliwią weryfikację procedury badawczej. Badania zostały przeprowadzone w 2013 roku. Dobór respondentów miał charakter losowy. W badaniach większość stanowiły kobiety – 68% w stosunku do 32% mężczyzn. Postawiono 8 wstępnych hipotez badawczych ze względu na niereprezentatywną próbę losową.

I hipoteza wstępna: O wyborze kierunku studiów decyduje wcześniejsza decyzja wyboru szkoły średniej.

Wykres 1

Źródło: Opracowanie własne.

⁹ Sztompka P.: Socjologia. Analiza społeczeństwa. Znak, Kraków 2012, s. 433-452.

¹⁰ Domański H., Tomescu-Dubrow I.: Nierówności edukacyjne przed i po zmianie systemu, [w:] Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce (red.) H. Domański. IFIS PAN, Warszawa 2008, s. 45-68.

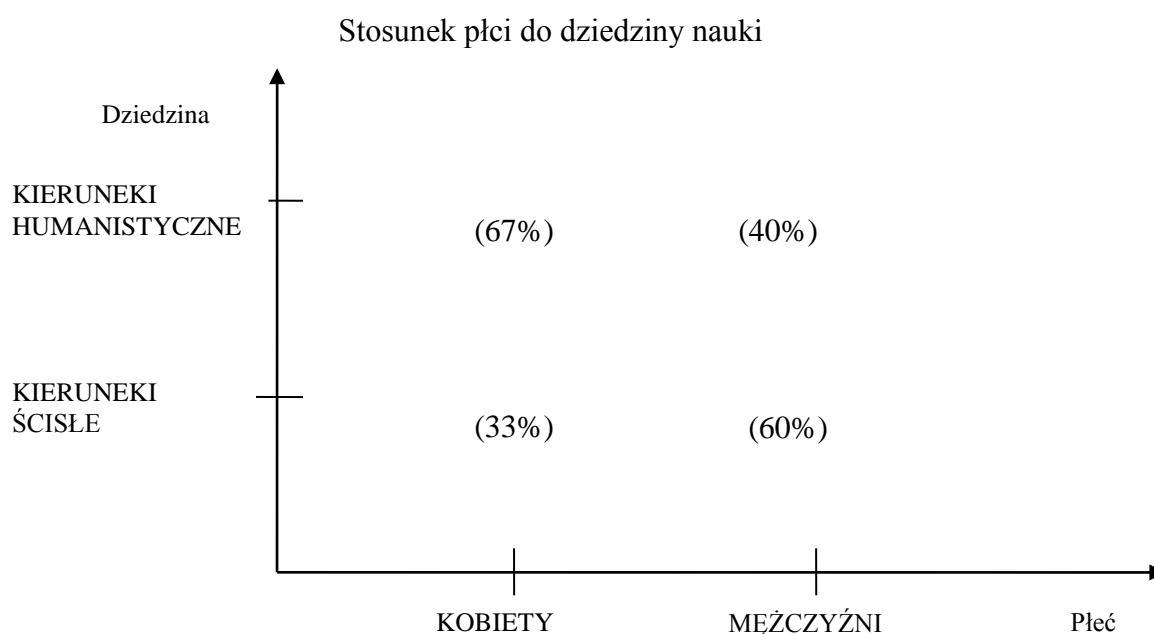
¹¹ Pisząc „studenci, respondenci, kobiety, mężczyźni”, mamy na myśli osoby przebadane, n = 200.

Zważywszy na fakt, że respondenci mieli możliwość zaznaczenia maksymalnie 7 odpowiedzi, uzyskano 261 odpowiedzi na zadane pytanie. Głównym czynnikiem decydującym o wyborze kierunku studiów były własne zainteresowania (28%), zaznaczone przez 72 respondentów. Rodzaj ukończonej szkoły średniej (18%) oraz prestiż zawodowy, jaki można osiągnąć po ukończonym kierunku (18%), uplasowały się na drugim miejscu najczęściej udzielanych odpowiedzi. Odpowiedzi „inne”, nieuwzględnione w kafeterii, stanowiły 3%; brzmiały one m.in. następująco: *przypadek, poszłam tam, gdzie mój chłopak, jak najbliżej domu, pod presją rodziców, znajomi mówili, że na tym kierunku jest spox, większość z mojej klasy poszła na ten kierunek, wysokie stypendium, dostałam się tylko na ten kierunek*.

Analizując ukończone szkoły średnie przez respondentów, stwierdzono, że na podstawie przyjętych umownie podziałów na kierunki ścisłe¹² i humanistyczne¹³ każdy z kierunków ukończyło 50% badanych.

21% studiuje kierunki ścisłe, 79% zaś kierunki humanistyczne; jednak wśród tej grupy respondentów aż 30% uczęszcza na drugi kierunek z tej samej dziedziny nauk. Wyżej wymieniona hipoteza wstępna nie potwierdziła się. Po pierwsze, respondenci zaznaczyli, że o ich wyborze kierunku studiów zadecydowały w większości przypadków własne zainteresowania. Po wtóre, 29% kończących szkołę średnią o kierunku ścisłym wybrało humanistyczny kierunek akademicki. W związku z tym odrzucono hipotezę wstępną na korzyść wstępnej hipotezy alternatywnej, która brzmi następująco: O wyborze kierunku studiów w większości przypadków decydują własne zainteresowania respondenta.

Wykres 2

Źródło: Opracowanie własne.

¹² http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=74&zakl=kierunki.

¹³ http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=74&zakl=kierunki.

II hipoteza wstępna: Kobiety częściej wybierają kierunki humanistyczne niż mężczyźni.

67% kobiet studiuje kierunki humanistyczne. Mężczyzn studiujących kierunki humanistyczne jest tylko 40%. Hipoteza wstępna potwierdziła się, dlatego że więcej kobiet w stosunku do mężczyzn studiuje na kierunkach humanistycznych.

III hipoteza wstępna: Mężczyźni częściej wybierają kierunki ścisłe niż kobiety.

Hipoteza wstępna potwierdziła się, ponieważ 60% mężczyzn, w stosunku do 33% kobiet, studiuje na kierunkach ścisłych.

IV hipoteza wstępna: Mieszkańcy wsi częściej niż mieszkańcy miast wybierają kierunki humanistyczne.

Tabela 1

Pochodzenie respondentów

Miejsce pochodzenia:	Kierunek humanistyczny	Kierunek ścisły
miasto	(74%)	(26%)
wieś	(81%)	(19%)

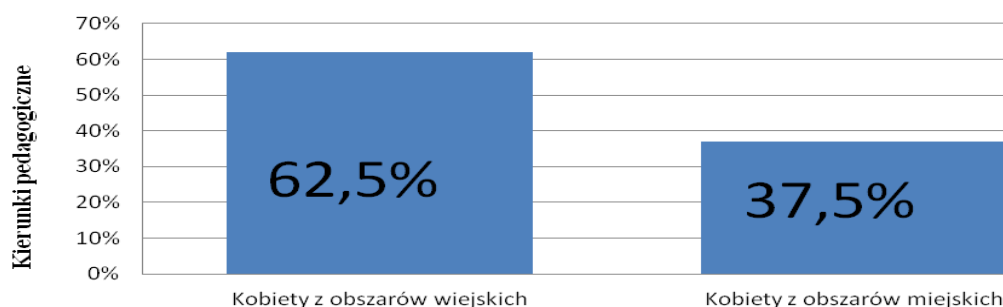
Źródło: Opracowanie własne.

W przeprowadzonych badaniach 74% respondentów z kierunków humanistycznych pochodzi z miasta, natomiast 81% to mieszkańcy obszarów wiejskich studiujący kierunki humanistyczne. Wyniki pozwalają na potwierdzenie założonej hipotezy wstępnej, że mieszkańcy wsi częściej niż mieszkańcy miast wybierają kierunki humanistyczne.

V hipoteza wstępna: Kobiety z obszarów wiejskich wybierają częściej kierunki pedagogiczne niż kobiety z obszarów miejskich.

Wykres 3

Wybór przez kobiety kierunków pedagogicznych

Źródło: Opracowanie własne.

W skład próby badawczej weszło 9 pań. Kobiety pochodzące z obszarów wiejskich częściej (62,5%) w stosunku do kobiet pochodzących z obszarów miejskich (37,5%) podejmują studia na kierunkach pedagogicznych. Z przeanalizowanych danych wynika, że hipoteza wstępna potwierdziła się.

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona wyniósł 0,25, co wskazuje na dodatnią, ale niską korelację. Ze względu na małą liczebność próby badawczej (n=9) można przypuszczać, że kobiety pochodzące z obszarów wiejskich częściej w stosunku do kobiet pochodzących z obszarów miejskich podejmują studia na kierunkach pedagogicznych.

Tabela 2

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona – *Kobiety z obszarów wiejskich wybierają kierunki pedagogiczne częściej niż kobiety z obszarów miejskich*

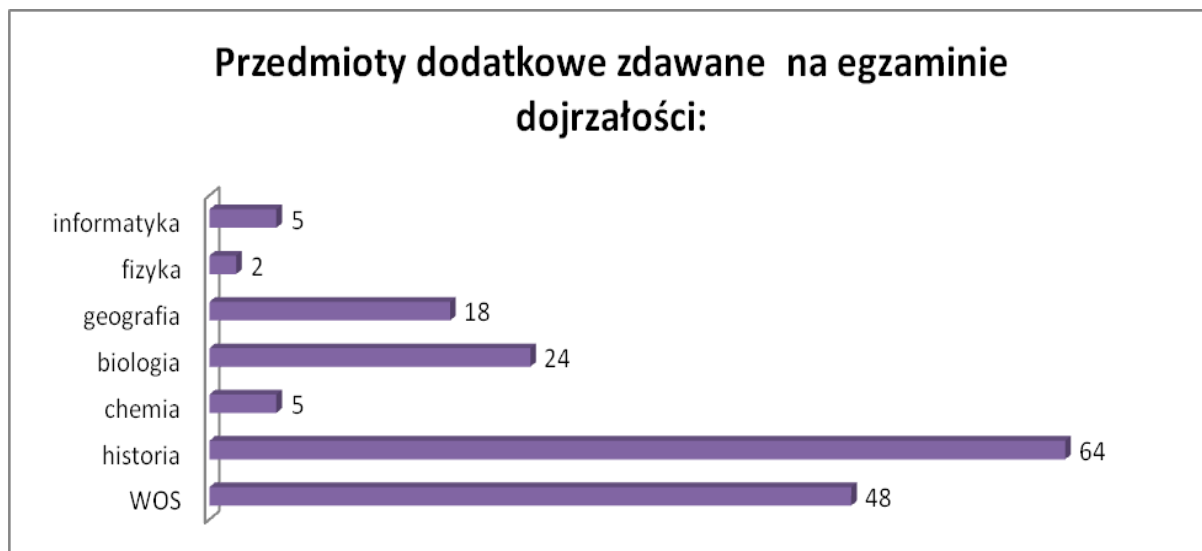
		Kobieta	Kierunek studiów
Kobieta	Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	1	,250
	Istotność (dwustronna)		,516
	N	9	9
Kierunek studiów	Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	,250	1
	Istotność (dwustronna)	,516	
	N	9	9

Źródło: Opracowanie własne.

VI hipoteza wstępna: Wybór przedmiotów zdawanych na egzaminie dojrzałości wpływa na wybór kierunków humanistycznych.

Wykres 4

Wybór przedmiotów dodatkowych zdawanych na egzaminie dojrzałości

Źródło: Opracowanie własne.

Na potrzeby badań przedmioty dodatkowe zdawane na egzaminie dojrzałości przez respondentów podzielono na dwie grupy. Pierwszą stanowią przedmioty humanistyczne, takie jak WOS, historia, geografia (w sumie 130 razy zdawane na egzaminie dojrzałości). Drugą grupę stanowią przedmioty ścisłe, wśród nich: informatyka, fizyka, biologia, chemia (w sumie 36 razy zdawane na egzaminie dojrzałości).

66% respondentów zdawało dwa dodatkowe przedmioty na maturze, były to historia i WOS. W przeważającej większości respondenci zdający powyższe przedmioty wybierali humanistyczne kierunki akademickie, między innymi takie jak: politologia, prawo, administracja, socjologia, filologie etc. Przedstawione dane pozwalają na potwierdzenie hipotezy wstępnej, że wybór przedmiotów zdawanych na maturze wpływa na wybór kierunków humanistycznych.

VII hipoteza wstępna: Studenci, których rodzice mają wykształcenie podstawowe i średnie, rzadziej niż studenci, których rodzice mają wykształcenie wyższe, decydują się na podjęcie studiów¹⁴.

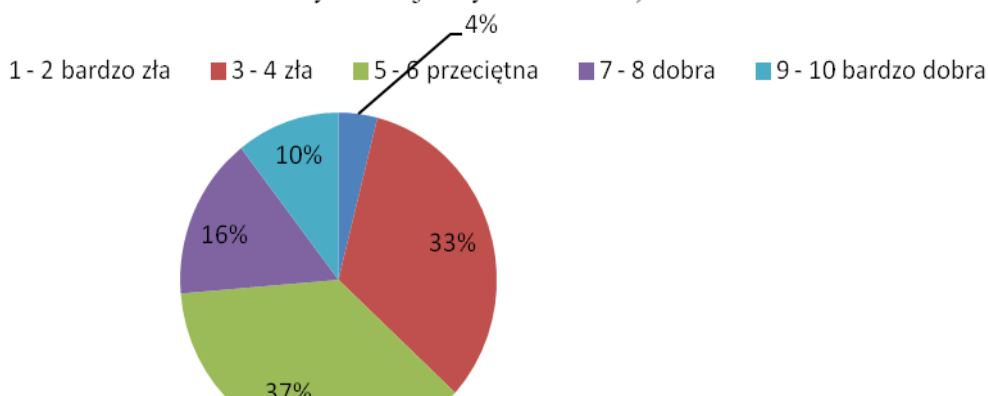
88% przebadanych ma rodziców z wykształceniem podstawowym lub średnim. Respondenci ci zdecydowali się na podjęcie studiów. Wyżej wymieniona hipoteza wstępna nie potwierdziła się.

VIII hipoteza wstępna: Im niższe są dochody gospodarstw domowych, tym częściej studenci podejmują studia w trybie wieczorowym lub zaocznym niż w trybie dziennym (nie wliczamy w to studentów na dwóch kierunkach).

Wykres 5

Określenie własnej sytuacji finansowej przez respondentów

Sytuacja finansowa gospodarstwa domowego respondentów (studenci tylko na jednym kierunku):

Źródło: Opracowanie własne.

37% respondentów określa swoją sytuację finansową jako przeciętną, tyle samo respondentów (37%) określa ją jako złą lub bardzo złą, a tylko 26% uważa, że mają dobrą lub bardzo dobrą sytuację finansową swojego gospodarstwa domowego. Przyjęto, iż miesięczny dochód brutto na jednego członka gospodarstwa domowego mieszczący się w granicach od 0 zł do 1500 zł to sytuacja finansowa bardzo zła, zła, przeciętna, co pozwoliło na otrzyma-

¹⁴ Wykształcenie podstawowe i średnie rodziców rozpatrujemy w czterech kategoriach: podstawowe – podstawowe, średnie – podstawowe, podstawowe – średnie, średnie – średnie. Wykształcenie wyższe rodziców rozpatrujemy w następujących kategoriach: wyższe – wyższe.

nie zbliżonych wyników (74% : 85%). Pokazuje to, że subiektywna ocena respondentów na temat własnej sytuacji finansowej stanowi relatywnie trafne odzwierciedlenie realnych dochodów brutto, jakie uzyskują. 82% studentów o sytuacji finansowej bardzo złej, złej lub przeciętnej podjęło studia w trybie dziennym, natomiast 18% ankietowanych o takiej samej sytuacji finansowej studiuje w trybie wieczorowym lub zaocznym. W związku z powyższym hipoteza wstępna nie potwierdziła się.

Współczynnik korelacji Pearsona wyniósł $(-0,33)$, co wskazuje na ujemną niską korelację. Można zatem stwierdzić, że tryb studiowania ma wpływ na sytuację finansową przebadanych respondentów.

Tabela 3

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona – *Im niższe są dochody gospodarstw domowych, tym częściej studenci podejmują studia w trybie wieczorowym lub zaocznym niż w trybie dziennym (nie wliczamy w to studentów na dwóch kierunkach)*

		TRYB STUDIO- WANIA	SYTUACJA FINANSOWA
TRYB STUDIOWANIA	Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	1	-,333(**)
	Istotność (dwustronna)		,003
	N	76	76
SYTUACJA FINANSOWA	Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	-,333(**)	1
	Istotność (dwustronna)	,003	
	N	76	76

Źródło: Opracowanie własne.

4. Podsumowanie

Analiza ukazuje rozziw między teorią społeczną a wstępnymi badaniami. Teorie pokazują, że pozycja edukacyjna (poziom wykształcenia) często jest reprodukowana społecznie w obrębie rodziny, natomiast badania tego nie potwierdziły. Dlatego nieprawdą jest, że *studenci, których rodzice mają wykształcenie podstawowe i średnie, rzadziej niż studenci, których rodzice mają wykształcenie wyższe, decydują się na podjęcie studiów.* Wykształcenie rodziców i dochody gospodarstw domowych nie wpływają na podjęcie decyzji o studiowaniu. Przedmioty zdawane na egzaminie dojrzałości mogą przesądzać o wyborze kierunku studiów. Najczęściej decyzja ta jest jednak podyktowana własnymi zainteresowaniami respondenta. Warto podkreślić, że kobiety częściej niż mężczyźni wybierają kierunki humanistyczne.

Teoria kapitałów Bourdieu podkreśla znaczenie kapitału ekonomicznego jako ważnego czynnika w generowaniu nierówności edukacyjnych, podczas gdy przebadani studenci wykazują się dużą zaradnością życiową, dlatego że są w stanie pogodzić studia dzienne

z koniecznością podjęcia pracy zawodowej. Między innymi z tego powodu VII hipoteza wstępna się nie potwierdziła.

Koniecznością jest kontynuacja badań na ten temat na próbach reprezentatywnych, aby wnioski na podstawie próby badawczej można było przenieść na całą populację studentów.

Bibliografia

1. Bourdieu P.: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Les Editions de Minuit, Paris 2010, p. 22-31.
2. Bourdieu P.: *Męska dominacja*. Warszawa 2004, s. 149-151.
3. Bolesta-Kukułka K.: *Gry społeczne*, [w:] *Socjologia ogólna*. Warszawa 2003, s. 269-298.
4. Bugdol M.: *Gry i zachowania nieetyczne w organizacji*. Difin, Warszawa 2007, s. 26.
5. Domański H., Tomescu-Dubrow I.: *Nierówności edukacyjne przed i po zmianie systemu*, [w:] *Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce*, (red.) H. Domański. IFIS PAN, Warszawa 2008, s. 45-68.
6. Giddens A.: *Socjologia*. PWN, Warszawa 2012, s. 534-535.
7. Marody M.: (red.) *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe Solar, Warszawa 2009, s. 47-94.
8. Mojska Ł.: *Spółczesność bez szkoły*. Warszawa 2010, s. 36-68.
9. Neyman E.: *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa 2006, s. 132-165.
11. Sztompka P.: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Znak, Kraków 2012, s. 433-452.
12. Turner J.: *Struktura teorii socjologicznych*. Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 2009 s. 48-76.

Abstract

The main results of research:

- Parents' education does not influence the decision to take the study.
- Income household does not influence the mode of study (day, evening or extramural).
- Women are more likely than men to choose the humanities.
- Men are more likely than women choose the science.
- The choice direction of study, in most cases determine the own of interests.